

NOMADSKI TURIZAM KAO VRSTA ALTERNATIVNOG TURIZMA

Milan Radosavljević*

Dragana Radosavljević**

Sažetak: Dvadeseti vek je bio obeležen masovnošću i gigantizmom kao osnovnim karakteristikama poslovnog sveta, ali i običnog života. Ovi fenomeni bili su prisutni u proizvodnji, potom u potrošnji i u sferi prometa. Tako su pored masovnih fabrika nastali i masovni prometni centri koji su omogućavali zadovoljenje sve većih i sofisticiranijih potreba u što kraćem vremenu. U navedenim okolnostima nastao je i masovni turizam. Smatralo se da što je veći broj turista na nekoj destinaciji da je to povoljnije.

Ključne reči: turizam, usluge, menadžment

Abstract: The Twentieth Century was marked as mass and gigantic, describing the basic characteristic of its business and ordinary life. These phenomena could be found in production, but also in spending and market. Thus, there were created factories and mass market centres which satisfied the more and more growth and sophisticated needs in short term. In this surrounding, mass tourism has aroused. It was believed that the more tourists we have in one destination, the greater success will be achieved.

Keywords: tourism, services, management

Uvod

Masovni turizam se pretvorio u svojevrsni stereotip, posebno kada je u pitanju međunarodni turizam. On dobrim delom postoji i kod planera, preduzetnika, a neretko i kod turističkih menadžera. Masovni turizam se statusno posmatra kao visokoinstitucionalizovan, formalizovan i organizovan sa visokim prisustvom subjekata turističke industrije. Kao takav je u industrijskoj eri dao određeni efekat. On i danas daje određene efekte, ali je evidentno da sve više gubi na dah i postaje prošlost, kao što se to uostalom i desilo sa masovnom proizvodnjom, potrošnjom i prometom.

U novijoj literaturi međunarodnog turizma pažnja se primarno usmerava na „individualni i istraživački turizam” sve do najindividualnije i najmanje institucionalizovane vrste turizma nomadskog, odnosno – „draftinga”. Ova vrsta turizma je usmerena na individuu, na taj način da se može zadovoljiti individualna želja svakog turista putem konkretnog i unikatnog turističkog paketa, ali u velikom broju. Na taj način se masovni turizam dramatično i fundamentalno transformisao u individualni turizam na masovan način, sa novim izazovima, prilikama i pretnjama koje se nameću iz okruženja i sa visokim nivoom heterogenosti.

Drafteri su vrsta turista koja se upušta u neobičajene i veoma opasne pustolovine. Oni odbijaju bilo kakvu vezu sa turističkim establišmentom i često nastoje da se ponašaju na drugačiji način, odnosno da prirodne i druge atrakcije doživljavaju na drugačiji, a često i na neuobičajen način. Oni teže da ostanu svoji, izvan svakog klišea i pravila. Trude se da žive na način kojim žive ljudi koje oni posećuju i susreću u svojim

* dr Milan Radosavljević, Visoka strukovna poslovna škola Novi Sad

** mr Dragana Radosavljević, Fakultet za obrazovanje diplomiranih pravnika i diplomiranih ekonomista za rukovodeće kadrove, Novi Sad

pustolovinama. Nisu vremenski ograničeni i nemaju konkretno određene ciljeve svog putovanja. Oni se gotovo stapaju sa kulturom svoga domaćina.

Tako se čini da se točak istorije vraća. Od masovnog i industrijskog turizma koji je stvorio industriju sa najvećim prometom na svetu, nastala je relativno nepoznata vrsta turizma - nomadski, ali sa tendencijom sve veće zastupljenosti koja će u perspektivi ugroziti masovni turizam, kao što se to desilo i u drugim delatnostima. Drafting turizam je postao sve više povezan sa „kulturom kraja” gde se „drafting” odvija, a sa druge strane je najindividualnija i neinstitucionalizovana vrste turizma. Međutim, evidentno je da se i ovaj neuobičajeni oblik turizma menja, što je stvorilo različite oblike draftinga.

Od primitivnog do modernog oblika draftinga

U novijoj istoriji zapadnih društava ima nekoliko oblika modernog draftinga. Na marginama društva su uvek postojali odmetnici ili marginalne grupe, kao što su američke skitnice i lualice i Irski „tinkersi”(ljubitelji života) sa posebnim načinima življenja i ponašanja. Oni su vodili skroman i snalažljiv nomadski život i prepuštali se sudbini.

Na drugoj strani u buržoaskom društvu postoji visokoškološana omladina koja je odlazila na avanturistička putovanja da bi osetila i iskusila skriveni, nepoznati i egzotični život u dalekim zemljama sa nepoznatim ljudima, drugim kulturama i načinima življenja, nedodirljivim prirodnim atrakcijama i izazovima. Ova omladina se prepuštala ekstremnim uslovima života, ponekad prihvatajući način života svojih domaćina. Što je ekstremnost bila veća to su i izazovi za drafting putovanja i boravak bili veći. Međutim, za najveći broj ovih mladih ljudi ovakav način života je bio vremenski ograničen i po završetku putovanja vraćali bi se svojim domovima i svojim karijerama.

Na trećoj strani su mnogobrojni omladinski pokreti pre i posle Prvog svetskog rata, naročito nemački pokret „Wandervogel” i drugi slični. Članovi ovog pokreta su putovali otvorenim prirodnim prostranstvima, što je bio način oslobođenja od socijalnog i fizičkog ugnjetavanja modernog urbanog života. „Wandervogel” je bio kolektivni pokret sa snažnim naglaskom na slozi i drugarstvu između članova. Podržavao je patriotsku ideologiju i imao je za cilj da putovanjima mladima usadi ljubav prema domovini i njenim prirodnim lepotama. Pokret „Boy Scout” (izviđači) je sličan primer, ali je bio manje patriotski orijentisan i bio je karakterističan za anglosaksonsko područje.

Četvrti i poslednji oblik savremenog draftinga su različite forme „radnog turizma”. Jedna od formi je „radni raspust” u kome omladina iz jedne zemlje putuje u drugu zemlju da radi određeni kraći vremenski period, najčešće tokom letnjeg raspusta. Druga forma je bila prihvaćena kod nekih mladih stručnjaka koji su želeli da kombinuju putovanja sa svojim profesijama.

Ovi i drugi oblici draftinga su snažno uticali i poslužili kao „kulturni modeli” za nastanak modernog draftinga. I zaista, moderni drafting poseduje neke karakteristike njegovih preteča i praktično ne pristaje da se povinuje rutini, inertnosti i modernom načinu života, već se okreće jednostavnom, ruralnom načinu života. Ipak, postoji izrazita razlika između draftinga, kao oblika kulture, i svake od njegovih preteča. Skitnice i lualice su obično dolazile iz nižih društvenih slojeva i iz nužde su morali voditi nomadski život. S obzirom na to da drafteri dolaze iz srednjih i viših društvenih slojeva, oni su sami odabrali da budu skitnice. Drafteri nemaju konkretne ciljeve na svojim putovanjima. Nasuprot od grupno orijentisanih omladinskih pokreta sa ideološkom pozadinom, drafteri su individualci odvojeni od svake ideologije. I članovi omladinskih pokreta i drafteri u suštini beže od stvarnosti što predstavlja klasičan primer eskapizma. Bežanje od stvarnosti članova omladinskih pokreta ima konstruktivne socijalne ciljeve, dok bežanje od stvarnosti draftera ima hedonističke ciljeve. Na kraju, drafteri mogu kombinovati posao i putovanje, ali je za njih putovanje primarno, dok je posao rezultat situacije u kojoj se nalaze.

Drafting se, dakle, razlikuje u osnovnim pogledima od ostalih vrsta istraživačkih putovanja, stoga se mora razumeti i sagledavati u tom kontekstu.

Motivi za drafting turizam

Drafting u svom modernom obliku se prvi put pojavio nekoliko godina posle Drugog svetskog rata u Zapadnoj Evropi, kada su studenti i ostala omladina iz srednje klase počeli sa svojim pešačenjem kroz kontinent, bez novca, oslanjajući se često na ono što će se na određenom odredištu naći. Kasnije se proširio brojčano i geografski razvojem jeftinih oblika drumskog i železničkog saobraćaja, te razvijenom praksom tzv. stopiranja. Tome su doprinele i jeftine prilike za stanovanje, naročito u odmorištima duž važnih saobraćajnica. Ali najveći uspon drafting turizam je doživeo sa pojavom masovnog, odnosno jeftinog vazdušnog saobraćaja. Kao rezultat toga u kasnim '60-tim i ranim '70-tim prošlog veka drafting turizam je doživeo rast neslućenih razmera. Milioni mladića i devojaka pohrlili su u najveće centre drafting turizma kao što su London, Amsterdam, Kopenhagen i druge evropske gradove. Evropa je postala centar masovnog draftinga, ali su se granice postepeno širile i u druge krajeve sveta, kao što su Srednji istok, južna i jugoistočna Azija, istočna Afrika i Latinska Amerika u koje su samostalni drafteri već počeli da prodiru. Tako je drafting turizam postao globalna pojava, odnosno ona vrsta turizma koja je vezana za međunarodno putovanje i međunarodni turizam.

Teško je utvrditi socijalnu pozadinu modernog draftinga. Iako su Evropljani još uvek najbrojniji, broj američkih draftera je u stalnom porastu. Takođe, raste broj Kanađana i Australijanaca. Ali iako se drafting već odavno razvio širom cele Evrope, on je postao pravi „zapadni” fenomen.

Dokoro, drafteri su bili najvećim delom omladina srednje klase, studenti... U poslednje vreme broj zaposlenih draftera je sve veći. Dok su prvi drafteri bili najvećim delom muškarci, broj žena draftera iz dana u dan biva sve veći i veći. Generalno, moderni drafteri su više heterogeni nego njihovi prethodnici, što čini međunarodnu „drafting kulturu” zapaženijom, ali i interesantnijom. Raznolikost ovde ima veću specifičnu težinu nego u drugim oblastima. Ona često postaje i motiv za bavljenje ovom vrstom turizma.

U odsustvu sistematskih istraživanja, teško je precizno utvrditi koji su to faktori i motivi koji objašnjavaju težnju ka draftingu. Međutim, moguće je utvrditi njihove konture. Najistaknutija od svih snaga je očigledno *kultura*. Moderni drafting je nastao kao želja osamostaljene omladine da vidi svet onakav kakav je stvarno i poslednjih godina je postao sve više povezan sa „kontrakulturom”. Oslobođanje od društvenih stega i obaveza, napuštanje opšteprihvaćenog konvencionalnog načina života, dobrovoljno odricanje od komfora, modernih tehnološki visokorazvijenih društava i potraga za senzualnim i emotivnim iskustvima su neke od osnovnih karakteristika kontrakulture u svim njenim različitim oblicima koji motivišu ljude da odlaze iz svoje domovine i da putuju i žive u potpuno različitim, „primitivnim” uslovima života u odnosu na one na koje su navikli i kojima su prirodno u prošlosti pripadali. Drafting je, dakle, povezan sa kontra – kulturom i predstavlja način za njeno ispoljavanje.

Takođe, postoji veoma jaka veza između draftinga i narkokulture. Mnogi drafteri idu na putovanja u mesta gde se mogu snabdeti marihuanom i na taj način opet pobeći od sveta stvarnosti i problema koje nameće kultura i dinamičan urbanizam i turbulentnost. Američki „hipici” putovali su širom SAD-a, pa čak i širom Evrope, Srednjeg istoka i južne Azije, mnogo pre nego što je masovni drafting postao zapažen fenomen. Hipici-narkomani su najistaknutija vrsta draftera i u mnogim državama se drafteri nazivaju hipicima. Ali stavljanje znaka jednakosti između hipika i draftera nije ispravno.

Drugi veoma značajan faktor koji utiče da se ljudi bave draftingom jeste i *ekonomska situacija*. Najveći broj svršenih studenata u modernim društvima pokazuje veoma malu želju da se posle studija posveti svome

poslu i karijeri, a još manje porodičnom životu. Kod mnogih postoji strah da će ostariti, a da neće doživeti pravo iskustvo. Mnogi nesvršeni studenti prave pauze u svome školovanju sa ciljem da obiđu svet, da što više proputuju i upoznaju svet, kulture, običaje, predele... Međutim, oni su obično novčano ograničeni i traže način za jeftino putovanje. Rešenje za svoje materijalne probleme pronalaze u draftingu, kao načinu jeftinog putovanja.

I na kraju, *politička situacija* ima značajnog uticaja na drafting. Bezbednost putovanja u nestabilnim političkim uslovima može bitno smanjiti interesovanje za draftere. Tako npr. za vreme rata u Vijetnamu, drafting je bio jedan od načina za širenje antiratne kampanje.

Institucionalizacija drafting turizma

Razvoj draftinga i postepeno povećavanje profita koje je drafting donosio doveli su do promena koje su vodile njegovoj institucionalizaciji. Popravka puteva, utvrđivanje ruta i destinacija, potreba za izgradnjom turističkih centara u cilju poboljšanja uslova za draftere dovela je do situacije da se izvorni drafting iskomercijalizuje, da se od individualnog oblika turizma stvori masovni turizam, sve u cilju povećanja profita. Izvorni drafteri koji su bili „robovi” prirode i spontanosti polako su postajali smetnja novoj vrsti – „masovnom draftingu”.

Za početak ćemo ispitati promene u putničkim rutama u modernom draftingu. Izvorni drafteri su putovali bez unapred utvrđenog cilja ili vremenskog ograničenja, ostajali su na određenim mestima u zavisnosti od svojih želja ili okolnosti. Drafterske ture su postepeno formirane i bile su povezane i usklađene sa ukusima i interesovanjima savremene omladine. Najpoznatija od drafterskih tura bilo je putovanje iz Turske kroz Iran, Avganistan, Pakistan i Indiju do Nepala, a zatim je bilo moguće nastaviti do Tajlanda, Balija i Japana. Ovaj put je bio idealan za zaljubljenike u mistični Orijent. Najveći broj draftera koji nema dovoljno vremena za ovako duga putovanja, zadovoljavao se turama kroz Evropu i Srednji istok.

Savremeni drafting karakteriše i pojava priručnika, koji imaju za cilj da približe turistička putovanja i pruže detaljne informacije o njima. Izvorni drafteri bi ove turističke brošure odlučno odbacili jer bi smatrali da se time uništava spontanost njihovih iskustava što delom uništava i njihova iznenađenja. Međutim, broj ovih priručnika je iz dana u dan sve brojniji i sadržajni. Tako npr. postoje turističke brošure o putovanju Istanbul – Katmandu koje sadrže korisne informacije o jeftinim odmaralištima, hrani, drogama, poznatim mestima za šoping, izazovnim i neuobičajenim mestima i sl. Dakle, turistički establišment je pronašao još jedan način kako da zaradi na kontrakulturi.

Ipak, do najvećeg broja informacija o drafterskim rutama se dolazi iz razgovora sa drafterima koji svoja iskustva prenose budućim generacijama draftera. U ovom delu se ne praktikuje savremeni mediji, već tzv. „gerila marketinga” i marketing od usta do usta. Ispostavlja se da je ovo i najuverljiviji i najpouzdaniji način upoznavanja potencijalnih draftera.

Infrastruktura draftinga

Može li se drafting ponovo pojaviti u svom izvornom značenju i koliko je realno da se to desi? Posebno, da li se to može desiti u uslovima primene visoke tehnike i tehnologije?

Odgovor je potvrđan. Drafting postaje jedan od oblika masovnog turizma koji se sve više razvija i postepeno je počeo da stvara novu infrastrukturu koja ima zadatak da poboljša uslove za obavljanje drafting putovanja. Od prvobitnog pešačenja po kozjim stazama i vezanosti za uže područje, počeli su se razvijati moderni sistemi infrastrukture koji su omasovili ovaj tip turizma. Prvi i najočigledniji element infrastrukture bio je razvoj transportnog sistema koji se ogledao u pojavi jeftinih autobuskih i železničkih, a zatim i avionskih

linija koje su bile specijalizovane za transport draftera i sa posebnom turističkom ponudom koja im je bila na raspolaganju.

Drugi elemenat infrastrukture je gradnja novih objekata i lokacija koje su posećivali drafteri. Kada drafteri putuju sami u udaljene krajeve, moraju da posećuju lokalna odmarališta, hostele, motele i sl. u zavisnosti od toga ima li slobodnih mesta i mogu li to sebi priuštiti.

Jeftini hoteli i omladinski hosteli postali su centri drafting turizma u kojima su mladi razmenjivali informacije, prodavali i kupovali svoje stvari, pušili džointe. U Amsterdamu su vlasti čak dozvolile da postoje posebne ustanove gde se marihuana može slobodno pušiti. Ova mera nije povećala, već naprotiv smanjila upotrebu droge što je uticalo i na njeno manje korišćenje u drafting putovanjima. Za draftere je, takođe, karakteristično da se skupljaju na javnim mestima kao što su trgovi ili parkovi i da čak imaju običaj tu da borave i prespavaju. Najpoznatiji primeri za ovo su Pikadili u Londonu, kao i prostor oko hipodroma u Istanbulu.

Verovatno, najinteresantniji razvoj na ovom polju je postepeno stvaranje, u različitim delovima sveta, drafterskih zajednica, naselja u kojima borave drafteri, hipici i boemi. Danas postoje ili su postojale u prošlosti neka od najpoznatijih naselja ovog tipa kao što su zajednice blizu Katmandua u Nepal, Goa u Indiji, Ibica u Francuskoj, Eilat u Izraelu. U ovim naseljima drafteri pronalaze privremeni smeštaj, to su mesta na kojima prikupljaju energiju za nastavak svojih putovanja i mesta na kojima razmenjuju iskustva i korisne informacije.

Međutim, s obzirom na strukturu ljudi koja je privremeno nastanjena u ovim naseljima, često dolazi do negodovanja od strane lokalnog stanovništva koje izbegava bilo kakve kontakte sa „došljacima”. U ovim naseljima postoje hoteli, odmarališta, kafići, restorani, prodavnice koji svojim stanovnicima obezbeđuju elementarne uslove za život. Ova naselja umnogome podsećaju na hipi zajednice u Americi, ali se može reći da su heterogenija od hipi zajednica. Takođe, u ovim drafterskim naseljima drafteri ostaju kraći vremenski period, za razliku od hipika.

Odnosi draftera i lokalnog stanovništva

Izvorni drafting je bio izazvan željom za avanturama i novim iskustvima nepoznatog. Na svojim putovanjima, kao što je rečeno, drafteri su stupali u kontakte sa svojim domaćinima. Ali sa razvojem modernog draftinga, došlo je do značajnih promena. Moderni drafting je znatno redukovao avanturistički duh, karakterističan za izvorni drafting, ali je došlo i do smanjenja kontakata između draftera i lokalnog stanovništva. Drafteri se počinju okretati ostalim drafterima i nastaju novi oblici druženja između heterogenih družina, čak i na internacionalnom nivou.

Kao i masovni turizam, masovni drafting se umnogome promenio u odnosu na prošlost. Sadašnji drafting je dijametralno suprotan izvornom. Pogled na domaćine i njihovu zemlju više nije isti iz udobnih kreveta i klimatizovanih hotelskih soba.

Sušтина turizma ogleda se u zarađivanju novca u jednoj, a trošenju u drugoj zemlji. Stanovnici siromašnih zemalja očekuju da „bogatiji” stranci budu „široke ruke” i da često plaćaju veće cene za proizvode i usluge koje dobiju od domaćina. Ali ovakva očekivanja ne važe i za drafting, kao vrstu turizma. Filozofija draftinga se može svesti na dve reči: živeti slobodno. Drafting se ne oslanja na skupe usluge, kako bi to odgovaralo domaćinima koji očekuju da profitiraju. Drafteri uglavnom na svoja putovanja polaze bez novca, ali često za vreme puta obavljaju neke dodatne poslove kako bi nešto zaradili. Mnogi draftere više smatraju kao obavezu, nego kao izvor novčanih sredstava za ekonomiju zemlje domaćina.

Ali čak i mnogo važniji faktori od ekonomskih, koji određuju odnos domaćina prema drafterima jesu kulturni faktori. Veliko neprijateljstvo prema drafterima, pogotovo u zemljama van Evrope, uzrokovano je nepoznavanjem razloga i motiva zbog kojih su se uputili na takvu vrstu putovanja.

Izvorni drafteri se mešaju sa svojim domaćinima, žive sa njima i na njihov način. Domaćini su im uglavnom ljudi sa sela koji prihvataju draftere i nude im svoje gostoprimstvo. Međutim, savremeni drafting je sve manje okrenut domaćem stanovništvu, a netrpeljivosti između domaćih i „došljaka” su sve veće. U mnogim zemljama i vlast izražava svoje neprijateljstvo prema drafterima. Razlozi za takav odnos su brojni. Mnogi smatraju da drafteri sa sobom donose strano i nemoralno ponašanje koje negativno utiče na domaće stanovništvo, pogotovo na omladinu, pa ih zbog toga tretiraju kao „kulturene zagađivače”. Mnogi u njima vide dugokose hipike koji su u potrazi za drogom i zbog toga su nepoželjni u velikom broju država. Tako npr. Tajland i Nepal su preduzeli korake kako bi kontrolisali drafting, u Singapuru ne dozvoljavaju drafterima da uđu u zemlju, sve dok ne ošišaju svoju dugu kosu, i na taj način im na samom početku daju do znanja kakav tretman mogu očekivati. Incidenti između draftera i domaćina su veoma česta pojava ne samo u nerazvijenim vanevropskim državama, već i u visokorazvijenim i tolerantnim evropskim državama.

Masovni drafting turizam je, dakle, pod velikim pritiskom svuda. Razlozi za to ponajviše leže u velikom zaokretu koji je savremeni drafting načinio u odnosu na svoje korene. Danas, savremene drafterske zajednice predstavljaju neku vrstu poluautonomnih ostrva, izdvojenih i izolovanih od domaćeg stanovništva.

Rezime

Savremeni drafting je pretrpeo korenite promene kroz vreme i od jednog individualnog i retkog fenomena postao jedan od oblika savremenog masovnog turizma. Iako je drafting nepoželjan u mnogim sredinama, i često osporavan čak i od strane vlasti zemlje domaćina, on neprestano nastavlja da se širi i razvija. Međutim, u svoj toj ekspanziji, polako počinje da gubi svoje izvorne karakteristike koje su ga i učinile tako osobenim i interesantnim. Savremeni drafting polako počinje da gubi karakteristični avanturistički duh i sve više se stapa sa masovnim oblicima turizma.

Iako toliko osporavan i napadan kao kultura koju mnogi smatraju nemoralnom i nepristojnom, mora se imati u vidu da drafteri od svega toga nisu doneli ništa novo. Oni na neki način reprezentuju kulturu zemlje iz koje dolaze.

S obzirom na to da je izvorni drafting gotovo iščezao, a masovni drafting turizam se sve više komercijalizuje, možda je i to jedan od mnogobrojnih načina kako bi naša zemlja mogla da širi svoju turističku ponudu. Imajući u vidu izuzetne prirodne lepote koje Srbija poseduje, netaknutu prirodu, planine, banje, sela, mogla bi postepeno postati „Meka” savremenog draftinga, a zatim i savremenog masovnog turizma. Iako kod mnogih država omražen, drafting može predstavljati iskru koja bi „zapalila” čitav svet prirodnim lepotama i turističkom ponudom Srbije i time otvorila vrata ulaganjima i prilivu novčanih sredstava iz inostranstva.

Za navedeno je potrebno dosta ulaganja od strane države, odgovarajuća infrastruktura, ... i rezultati mogu biti neočekivani. Imajući u vidu da su sve zemlje poznate po draftingu u isto vreme turistički veoma interesantne i za ostale turiste, to dovoljno govori o mogućnostima njegovog uticaja na razvoj i naše zemlje. Poznato je da se dobar glas daleko čuje, pa eto i šanse da se nadaleko čuje o srpskom gostoprimstvu, srdačnosti i jedinstvenom šarmu, ali i o netaknutoj prirodi, čistim rekama i jezerima, najboljim rakijama i sirevima, kajmaku kome ni najizbirljiviji gurman ne bi odoleo. Eto prilike da najzad i po nečemu budemo konkurentiji u odnosu na druge. To je i način da postanemo bolji od drugih.

Literatura

- [1] Cohen E., (2004) *Contemporary Tourism*, Boston
- [2] Radosavljević Ž., (2006) *Novi izazovi turizma u trećem milenijumu*, IPC-Zlatibor
- [3] Revill Kerr W., (2003) *Tourism Public Policy and the Strategic Management of Failure*, London
- [4] Sigala M., Leslie D., (2005) *International cultural tourism*, Amsterdam, Elsevier